

HATAY'IN ECZACILIK TARİHİ

HATAY'S PHARMACY HISTORY

Sevgi ŞAR*, Esra Simtel GÜR**

ABSTRACT

Today, there are 45 pharmacy faculties providing education in Turkey. Most pharmacists who graduated from these faculties prefer to work as community pharmacists. The first pharmacies in our country were opened in the late 1800s. While there were about 50 pharmacies in Istanbul in the 1850s, it was recorded that in 1890 there were 250 in Istanbul and 115 in Anatolia. It is known that there were four pharmacies in Antakya in 1949, namely Ulus Pharmacy, Defne Pharmacy, Muhsin Pharmacy, and İpokrat Pharmacy. In the same years, there were two pharmacies in Iskenderun (Kurtuluş Pharmacy and Halk Pharmacy), one in Kırıkhan (Halk Pharmacy), one in Reyhanlı (Halk Pharmacy), and one pharmacy in Dört Yol (İstiklal Pharmacy). While the number of pharmacies in Hatay was 36 between 1965-1970, this number increased to 210 between 1986-1989. This number gradually increased in the following years and reached 567 today.

Materials related to this study were obtained from the archives of the Ministry of Health, Turkish Pharmacists' Association, Hatay Provincial Health Directorate, and 28th Region Hatay Chamber of Pharmacists. In line with the data obtained, this study aims to determine the number of pharmacies in Hatay and its districts and to make a historical study about them. It is known that many pharmacists are employed in other health fields, as well as pharmacies in Hatay. In this direction, pharmacists and their fields of work in Hatay will be discussed in addition to community pharmacy.

In the past, various practices have been made for health problems due to poor health services and it is not easy for people to receive existing health services. These practices have survived to the present day, and it has been observed that many of them continue to apply today. In this study, medicinal plants used in traditional treatment in the region will be determined, and examples will be presented. In addition, it is also seen that diseases are tried to be treated with some supernatural powers in line with beliefs. Also, brief information will be provided about the stoves, baths, healing waters, beverages, medicinal plants, and the making of Laurel soap in Hatay.

Keywords: Hatay, History of pharmacy, Medicinal Plants of Hatay, Pharmacy

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Emekli Öğretim üyesi

** Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Eczacılık İşletmeciliği AD, Anadolu-Ankara, esrasimtengur@gmail.com

ÖZET

Bugün Türkiye’de eğitim vermekte olan 45 eczacılık fakültesi bulunmaktadır. Bu fakülte-lerden mezun olan eczacıların çoğunluğu eczane eczacılığı yapmayı tercih etmektedir. Ülke-mizdeki ilk eczaneler 1800’lü yılların sonlarında açılmıştır. 1850’li yıllarda İstanbul’da yakla-şık 50 eczane varken, 1890’da İstanbul’da 250 Anadolu’da 115 eczane olduğu kaydedilmiştir. 1949 yılında Antakya’da Ulus Eczanesi, Defne Eczanesi, Muhsin Eczanesi ve İpokrat Eczane-si olmak üzere 4 eczanenin olduğu bilinmektedir. Aynı yıllarda ilçelerinde ise İskenderunda (Kurtuluş Eczanesi ve Halk Eczanesi) iki, Kırıkhan’da (Halk Eczanesi) bir, Reyhanlı’da (Halk Eczanesi) bir ve Dörtöyl’de (İstiklal Eczanesi) bir eczane bulunmaktaydı. Hatay’daki eczane sayısı 1965-1970 yılları arasında 36 iken, 1986-1989 yılları arasında bu sayı 210 çıkmıştır. İlerleyen yıllarda bu sayı giderek artarak bugün 567’e ulaşmıştır.

Bu çalışma ile ilgili materyaller Sağlık Bakanlığı, Türk Eczacıları Birliği, Hatay İl Sağlık Müdürlüğü ve 28. Bölge Hatay Eczacı Odası arşivlerinden temin edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda bu çalışmada, Hatay’da ve ilçelerindeki eczane sayılarını belirlemek ve bunlarla ilgili tarihsel bir çalışma yapmak amaçlanmaktadır. Hatay’da eczanelerin yanı sıra pek çok eczacının diğer sağlık alanlarında da istihdam edildiği bilinmektedir. Bu doğ-rultuda çalışmada, eczane eczacılığı dışında Hatay’da diğer alanlarında hizmet vermekte olan eczacılar ve çalışma alanları da ele alınacaktır.

Geçmişte sağlık hizmetlerinin yetersiz olması ve insanların mevcut sağlık hizmetlerini almalarının kolay olmaması sonucunda sağlık sorunları için çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalar günümüze kadar ulaşmış ve birçoğunun günümüzde de uygu-lamaya devam ettiği gözlenmiştir. Bu çalışmada bölgede geleneksel tedavide kullanılan tıbbi bitkiler saptanmaya çalışılarak bunlardan örnekler sunulacaktır. Bununla birlikte hastalıkların, inanışlar doğrultusunda bazı doğaüstü güçlerle tedavi edilmeye çalışıldığı da görülmektedir. Hatay’daki ocaklar, hamamlar, şifalı sular, içmeceler, tıbbi bitkiler ve Defne sabunu yapımı hakkında da kısa bilgiler sunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Hatay, Eczacılık, Eczacılık Tarihi, Hatay’ın Tıbbi Bitkileri

GİRİŞ

Hatay Anadolu’nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olup, tarihi yaşam bulguları M.Ö. 100.000’lere kadar uzanmaktadır. Elde edilen buluntular; bölgenin *orta paleolitik, neolitik, kalkolit* dönemlerde *tunç çağında* yaygın bir yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. *Amik Ovasında; Catalhöyük, Tel Tayinat, Tel Cüdeyde ve Tel Atçana*’da ilk tunç çağı yerleşmeleri tespit edilmiş ve mimari kalıntılara rastlanmıştır.

İlk tunç çağından itibaren Amik Ovası’ndaki bu beylikler; sırasıyla *Akadların, Yamhad Krallığının, Hititlerin* ve *Mısırlıların* egemenliğine girmiş Hitit imparatoru *I. Şuppiluliuma* döneminde tekrar Hitit egemenliğine girmiştir. Hitit İmparatorluğunun parçalanmasından sonra Sami-Aramiler tarafından *Hattena* adıyla bir *Geç Hitit Krallığı* kurulmuştur.

Türkmen/Oğuzların ataları *Sakalar* M.Ö. 7. yüzyılın ortalarında *Batık Şehir* adını verdikleri *Antakya*’yı zapt etmiş ve M.Ö. 626’da Antakya’dan ayrılmışlardır. M.Ö. 6. yüzyılın

ortalarından itibaren Hatay yöresi *Pers İmparatorluğu*'na bağlı *Kilikya Satraplığı*'nın içinde yer almıştır. M.Ö. 333 yılında Büyük İskender, Pers İmparatoru III. *Dareios*'un ordularını ağır bir yenilgiye uğratmış ve *Myriandros*'un (bugünkü İskenderun) adını değiştirerek *Aleksadria* adını vermiş ve bölge kısa bir süre Makedon hâkimiyetine girmiştir.

Büyük İskender'in ölümünden sonra komutanlarından *Seleucus I. Nicator* iktidar mücadelesini kazanarak *Seleukoslar dönemi*ni başlatmış ve M.Ö. 300 yılında *Seleucia Pieria* ardından *Antiacheia (Antakya)* kentleri kurulmuştur. M.Ö. 64 yılında Antakya serbest şehir statüsü ile Roma İmparatorluğu'na katılmış ve imparatorluğun *Suriye Eyaleti*'nin başkenti olmuştur.

M.S. 1. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan Hıristiyanlık, Kudüs dışında ilk defa Antakya'da yayılmış ve Hz. İsa'ya inananlara ilk defa Antakya'da "*Hristiyan*" adı verilmiştir. M.S. II. yüzyılda Antakya; saraylara, köşklere, heykellere, yollara, hipodroma, hamamlara ve hatta kanalizasyon sistemine sahip olmuştur.

Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kalan Antakya 638'de İslam orduları kumandanı *Ebu Ubeyde İbn'ül Cerrah* tarafından fethedilmiş, Emeviler Dönemi'nde (661-750) Halepe bağlanmış, daha sonra bölge *Abbasiler*, *Tolunoğulları* ve *İhşitler*'in eline geçmiştir.

944 yılında Kuzey Suriye'de Antakya'yı da içine alan *Hamdanoğulları Devleti* kurulmuştur. 969 yılında ise Antakya, Bizans İmparatoru kumandanlarından *Mikhail Bourtzes* tarafından işgal edilmiştir.

9. ve 10. yüzyıllarda Antakya ve civarına çok sayıda Türk nüfusu gelerek yerleşmeye başlamıştır. *Sultan Melikşah döneminde* (1072-1092) *Kutalmışoğlu Süleyman Bey* 1074 yılında önce Halep'i daha sonra Antakya'yı kuşatmıştır. *Süleyman Bey*, *Dımaşk Meliki Sultan Tutuş*'la yaptığı savaşı kaybetmesiyle, Antakya Selçuklu Meliki Sultan Tutuş'un hâkimiyetine girmiştir. Büyük Selçuklu Sultanı *Melikşah* 1086 yılında önce Halep oradan Antakya'ya gelmiştir. Sultan Melikşah Tutuş'u sadece Dımaşk (Şam) Meliki olarak bırakıp Antakya'ya *Yağısıyan*'ı Vali tayin ederek Antakya'yı doğrudan doğruya imparatorluğa bağlamıştır. 1098'de Antakya Haçlılar tarafından zapt edilmiştir. 1.ve 2. Haçlı seferleri sırasında Suriye Bizanslıların elinden çıkmış ve bölgeyi mahalli Müslüman Beyliklerle Latinler paylaşmıştır. Antakya'da Kudüşe bağlı olarak *Dükalık (Antakya Prensligi veya Antakya Kontluğu)* kurulmuştur. 1268 yılında yöreye gelen *Baybars* komutasındaki Memluk ordusu Antakya'yı kuşatmış ve şehir girmiştir. Böylece *Antakya Haçlı Prensligi* de sona ermiştir.

14. ve 15. yüzyıllarda Halep, Antep ve Antakya bölgesine göç eden Türkmen boylarının başında Avşarlar ve Bayatlar geliyordu. Kuzey Suriye Avşarlarından olan *Gündüzoğulları* Amik Ovasında, *Köpekoğulları* Antep'te ve *Özeroğulları* Dörtiyol çevresinde yaşamaktaydı.

Antakya ve çevresi 1516 yılında *Yavuz Sultan Selim*'in Mısır seferi sırasında Osmanlı hâkimiyetine girmiş, Halep eyaletine bağlı bir sancak ve bu sancağın merkezi olmuştur. Daha sonra Antakya kaza statüsüne getirilerek *Şam Beylerbeyliği*'ne bağlı olarak yönetilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman Tebriz seferi dönüşü 1535'te ve daha sonra da 1549 da Antakya'ya tekrar uğramıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın buyruğuyla Belen'de cami, han, hamam ve imaret yapılmıştır.

Belen'e 250 nefer derbentçi yerleştirilmiş, daha sonra bölgeye 65 hane daha yerleştirilerek köy haline getirilmiştir. Payas'ta *Sokullu Mehmet Paşa* tarafından yapılan cami, han, hamam, imaret 1574 yılında tamamlanmış, yapılan iskele ve tersaneyi korumak için 1577 yılında limanın üst tarafına bir kale (Cin Kulesi) inşa edilmiştir.

1832'de *Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın* oğlu *İbrahim Paşa* Suriye'yi fethederek Adana'ya doğru ilerlemiş ve 1839'da Osmanlılar bölgeyi Halep'e kadar geri almışlardır. Tanzimat'ın ilanıyla Antakya ve çevresinde idari yapılanmada yeni düzenlemeler gerçekleştirilmiş, Antakya Sancağında Kaymakamlık ihdas edilerek çevresiyle birlikte Halep eyaletine, Payas kazası, Uzeyr ve Belen sancakları çevresiyle birlikte Adana eyaletine bağlanmıştır.

1. Dünya savaşında Osmanlı devletine karşı isyan eden Araplar, İngilizler ve müttefikler ile iş birliği yaparak Osmanlı devleti aleyhine çalışmışlardır. İttifak devletleri 1916 yılında *Sykes-Picot* ve *Sazanof* arasında yapılan görüşmelerde Osmanlı devleti topraklarını paylaşmışlar; Güneydoğu Anadolu ve Suriye'yi Fransa, bunun güneyinde kalan bölgeyi ve Irak'ı İngilizler almışlardır. 30 Ekim 1918'de Osmanlı devleti ile ittifak devletleri arasında *Mondros Anlaşması* imzalanmıştır.

Antlaşma imzalandığında Türk birlikleri Antakya Belen *Dircemal Telrifat* hattını korumuş *Mustafa Kemal Paşa* komutasındaki Türk birlikleri 25/26 Ekim 1918 gecesi Halep'i terk edip kuzeye doğru çekilmişlerdir. 27 Ekim 1918 günü Antakya'da *Faysal* taraftarları hükümet konağındaki Türk bayrağını indirip Arap bayrağı asarak Arap hükümeti ilan etmişler, fakat Belen'de bulunan 41. Fırkanın müdahalesi ile 3 Kasım 1918'de dağıtılmışlardır. Osmanlı Hükümetinin emri ile 41. Fırka 8 Kasım 1918'den itibaren Anadolu'ya çekilmeye başlamış, son birlik Belen'den 9 Kasım günü ayrılmıştır. Yörede Türk askerinin çekilmesi üzerine 9 Kasım günü bir İngiliz müfrezesi İskenderun'a çıkmış ve oradan Dörtöl'e geçmiştir. Ardından 12 Kasım 1918'de Fransızlar İskenderun'a asker çıkarmış, 15 Kasım 1918 günü de Belen'i işgal etmişlerdir.

27 Kasım 1918 tarihinde merkezi Beyrut'ta bulunan Fransız Yüksek Komiserliği bir kararname yayınlayarak merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, İskenderun ve Harim'i içine alan *İskenderun Sancağı* kurulmuştur. 7 Aralık 1918 günü Antakya, 11 Aralık 1918 günü de 400 Ermeni'den oluşan bir Fransız taburu Dörtöl'ü işgal etmiştir. 19 Aralık 1918 günü Dörtöl'e bağlı Karakese Köyünde Fransızlara karşı direnişte bulunmuş ve müfreme köye giremeyerek geri çekilmiştir. 19 Aralık 1918 tarihinde meydana gelen çatışma milli mücadele tarihimizdeki *ilk kurşun*'dur. Bu tarihten itibaren Kuvay-i Milliye'ye katılan çeteler ile bölgedeki işgal birlikleri arasında mücadele ve çatışmalar başlamıştır.

20 Ekim 1921 günü Türkiye ile Fransa arasında *Ankara Antlaşması* imzalanmış ve buna göre Payas sınır olacak şekilde İskenderun Sancağı sınırlarımız dışında kalmıştı. Fakat antlaşmaya göre; İskenderun mıntıkasında Türk ırkından olanların kültürlerini geliştirmek için her türlü kolaylık sağlanacak Türk dili resmi dil niteliğine sahip olacaktı. Ankara Antlaşmasından sonra Türkiye ile Fransa arasındaki savaş hali sona ermiş, Türkiye ile Suriye arasında sınır çizilmiş, Dörtöl (Payas dahil) ve Hassa Türkiye sınırları içerisinde kalmıştı. Fransızlar 15 Kasım'da Hassa'yı, 8 Ocak 1922 de Erzin'i, 9 Ocak 1922'de Dörtöl'ü boşaltarak güneye çekilmişlerdi.

Bu yeni dönemde Antakya İskenderun ve havalisi halkı her fırsatta Türkiye'ye katılma ve kurtulma talebinde bulunmuşlardır. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nda Ankara Antlaşması ile çizilmiş olan sınır aynen kabul edilmiştir. Ocak 1925 ve Mayıs 1926'da Gazi Mustafa Kemal Paşa Dört Yol'u ziyaret etmiştir.

9 Eylül 1936 tarihinde Fransa Suriye ile antlaşma yaparak Suriye'ye bağımsızlık verilmesini kabul etmiş, fakat özel statüye sahip İskenderun Sancağı'nın durumu göz ardı edilmiştir. Bu durumda Türkiye 9 Ekim 1936'da Fransa'ya nota vermiş, notalar sonucunda varılan mutabakata göre konu *Milletler Cemiyetine* taşınmıştır. Atatürk 1 Kasım 1936'da T.B.M.M'nin açılışında sancak konusunda devletin tavrını açıkça ortaya koymuş, ertesi gün Atatürk sancağa *Hatay* adını vermiş, Aralık 1936'da şeklini belirlediği Hatay Bayrağını Hataylılara armağan etmiştir.

Milletler Cemiyeti 14-16 Aralık 1936 tarihinde yaptığı toplantıda sancağın oturumunu yeniden incelemek için 3 gözlemcinin Sancağa gönderilmesini kararlaştırmış, 1 Ocak 1937 günü Hatay'a gelen gözlemciler incelemelere başlamışlardır. 12 Ocak 1937 günü gözlemcilerin kaldığı Turizm Oteli (şimdiki Özel Ata Lisesi) önünde 60.000 Türk'ün katıldığı muazzam bir miting ve yürüyüş yapılmıştır.

Nihayet Milletler Cemiyeti Konseyi 27 Ocak 1937 toplantısında İskenderun Sancağı'na bağımsızlık verilmesini kabul etmiştir. Sancak içişlerinde tam bağımsız dışişleri, maliye ve gümrük konularında Suriye'ye bağlı olacaktır.

29 Kasım 1937 tarihinde Milletler Cemiyetine seçilen komitece hazırlanan Sancak Statü ve Anayasası yürürlüğe girmiş, bundan sonra Milletler Cemiyeti nezaretinde sancak nüfusunun cemaatlere göre belirlenip kaydedilmesi için nüfus tespitine gidilmiştir. Sancakta meydana gelen karışıklıklar ve idarenin Türkler aleyhine takındığı tavır yüzünden Milletler Cemiyetince belirlenen seçim takvimi zamanında tamamlanamamıştır.

Başta Atatürk'ün takındığı kararlı tavır ve Türk Hükümetinin girişimleri sonucunda Sancak Umum Valiliğine *Dr. Abdurrahman Melek*, Delegeliğe de *Kolonel Collet* getirilmiş, Atatürk 19 Mayıs 1938 günü Ankara'da törenleri izledikten sonra Ankara'dan Mersin'e hareket etmiştir.

Seçimin güvenli bir ortamda yapılabilmesi için Türkiye ile Fransa arasında antlaşmaya varılmış ve askeri antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmanın uygulama esaslarını belirlemek üzere *Orgeneral Asım Gündüz* Başkanlığındaki askeri heyet 12 Haziran 1938 günü Antakya'ya gelmiştir. 13 Haziran-3 Temmuz 1938 tarihleri arasında Fransa'nın Suriye Orduları Komutanı *Orgeneral Huntzinger* başkanlığındaki Fransız heyeti ile yapılan görüşmeler sonucunda antlaşma imzalanmıştır. Varılan antlaşmaya göre Hatay'da güvenlik 6.000 kişilik bir güçle sağlanacak bunun 2.500'er kişisi Fransız ve Türk Kuvvetlerinden, 1.000'er kişisi de Hatay'dan karşılanacaktır. Antlaşma gereği *Kurmay Albay Şükrü Kanatlı* Komutasındaki Türk Kuvvetleri 5 Temmuz 1938 günü Hassa ve Payas'tan iki koldan Hatay'a girmiştir.

Türk askerinin Hatay'a girmesinden sonra yeni bir seçim komisyonu kurulmuş ve seçim çalışmaları 22 Temmuz 1938'de başlamıştır. Cemaatlere göre tescil işleri 1 Ağustos'ta sona ermiş, ikinci seçmen kayıtları 8 Ağustos'ta bitmiştir. Sürenin bitiminde her cemaatten aday sayısını seçilecek milletvekili sayısına denk olduğu görüldüğünden seçim yapıl-

madan adaylar milletvekili olmuşlar, böylece; 31'i Türk, 2'si Arap, 5'i Ermeni, 2'si Ortodoks 40 mebus seçilmiştir.

2 Eylül 1938 günü Hatay Devleti kurulmuş, Hatay Devleti Meclisi o gün şimdiki Gündüz Sinemasında toplanmıştır. Meclis Başkanlığına *Abdülgani Türkmen*, Devlet Başkanlığına *Tayfur Sökmen* seçilmiş ve Devletin adı Hatay olarak kabul edilmiştir.

Hatay Devlet Meclisi'nin 5 Eylül tarihli oturumunda Devlet Reisi Tayfur Sökmen, Dr. Abdurrahman Melek'i Baş Vekil olarak Hükümet Kabinesini kurması için görevlendirmiş, kurulan hükümet Meclisin 6 Eylül 1938 tarihli oturumunda güvenoyu almıştır. Sancak Anayasası Hatay Anayasası olarak kabul edilmiş ve Devletin adı da Hatay Devleti olarak değişmiştir. Bundan sonraki Hatay Meclisinin düzenleme ve çalışmalarıyla Hatay Devleti Türkiye ile münasebetlerini arttırmış ve sonuçta; Fransa ile Türkiye arasında 23 Haziran 1939'da Hatay Mıntıkasının Türkiye'ye iadesine Dair Hatay Antlaşması imzalanmıştır.

Hatay Millet Meclisi 29 Haziran 1939 tarihinde olağanüstü toplanarak Hatay'ın Anavatana kavuştuğunun bir kararla tespitini isteyen 39 imzalı önerge üzerine Hatay Millet Meclisinin dağıtılması teklifi oybirliği ile kabul etmiştir. Böylece Hatay Türk topraklarına katılmıştır.

HATAY'IN ECZACILIK TARİHÇESİ

Ülkemizdeki ilk eczaneler 1800'lü yılların sonlarında açılmıştır. 1850'li yıllarda İstanbul'da yaklaşık 50 eczane varken, 1890'da İstanbul'da 250, Anadolu'da 115, Antakya'da ise 2 eczane olduğu kaydedilmiştir.

Şehir	Nüfus	Eczane Sayısı
Adana	45000	6
Afyon	36000	1
Ankara	20000	2
Antalya	29000	1
Antakya	24000	2
Balıkesir	21000	2
Bursa	60000	7
Çanakkale	9000	3
Diyarbakır	25000	8
Edirne	70000	8
Eğin	19000	3
Erzurum	60000	4
Gelibolu	13000	1
Harpur	35000	2
İzmir	479000	40

Kırklareli	18000	1
Konya	40000	3
Manisa	50000	3
Mardin	15000	2
Nazilli	70000	2
Niğde	14000	2
Samsun	14000	5
Sivas	39000	1
Trabzon	45000	4
Urfa	25000	2
Toplam	127500	115

Sağlık sektörünün vazgeçilmez bir parçası olan eczacılık mesleğinin Hatay'daki tarihi gelişimine bakıldığında; 1949 yılında yayınlanan *Eczacılar Almancağı*'na göre Hatay merkezde (Ulus Eczanesi-Sabri Sayın, Defne Eczanesi-Nutku Miski, Muhsin Eczanesi-Muhsin İzzet Kunt (Miski) ve İpokrat Eczanesi-Dimitri Antinopulo) olmak üzere dört eczanenin olduğu bilinmektedir. Aynı yıllarda ilçelerinde ise İskenderun'da (Kurtuluş Eczanesi-Halef Gür ve Halk Eczanesi-Mustafa Baykul) iki, Kırıkhan'da (Halk Eczanesi-Ethem Özcan), Reyhanlı'da (Halk Eczanesi-Müeyyet Yener) ve Dört Yol'da ise (İstiklal Eczanesi-Kemal Bayraktar) birer eczanenin olduğu görülmektedir.

İl	İlçe	Eczane Sayısı	Eczane Adı	Eczacının Adı
Hatay	Antakya	4	Ulus Eczanesi	Sabri Sayın
			Defne Eczanesi	Nutku Miski
			Muhsin Eczanesi	Muhsin İzzet Miski
			İpokrat Eczanesi	Dimitri Antinopulo
	İskenderun	2	Kurtuluş Eczanesi	Halef Gür
			Halk Eczanesi	Mustafa Baykul
	Kırıkhan	1	Halk Eczanesi	Ethem Özcan
	Reyhanlı	1	Halk Eczanesi	Müeyyet Yener
	Dört Yol	1	İstiklal Eczanesi	Kemal Bayraktar

Hatay'da ilk eczane *Ecz. Dimitri Antinopulo* tarafından 1910 yıllarında açılan *İpokrat Eczanesi*'dir. 1925 yılından sonra sırasıyla *Ecz. Nutku Miski*, *Defne Eczanesi*'ni, *Ecz. Muhsin İzzet Kunt (Miski)*, *Muhsin Eczanesi*'ni açmışlardır. Bu eczaneler Antakya'nın Türkiye'ye katılmasından önce açılan eczanelerdir. 1922 doğumlu *Müzeyyen Miski* ailesindeki eczacılık geleneğinden etkilenecek Antakya'nın ilk kadın eczacısı olarak 1949 yılında Eczacılık Okulundan mezun olmuş ve aynı yıl evlenerek *Çubukçuoğlu* soyadını almıştır.

Müzeyyen hanım, eşinin memuriyeti dolayısıyla bir yıl İnegöl'de eczacılık yapmış, 1950 yılında Antakya'ya geldiklerinde *Tahdit Kanunu* nedeniyle eczane açamamış ve 1954 yılına kadar Antakya Devlet Hastanesi'nde eczacı olarak çalışmıştır. 1954 yılında bu kanunun kaldırılmasıyla Antakya'da Kurtuluş Eczanesi'ni açmış ve 1988 yılında eczaneyi 1974 yılında İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nden mezun olan oğlu *Rauf Çubukçuoğlu*'na devretmiştir.

Şekil 1: Ecz. Müzeyyen MİŐKİ ÇUBUKÇUOĞLU (KURTULUŞ ECZANESİ)

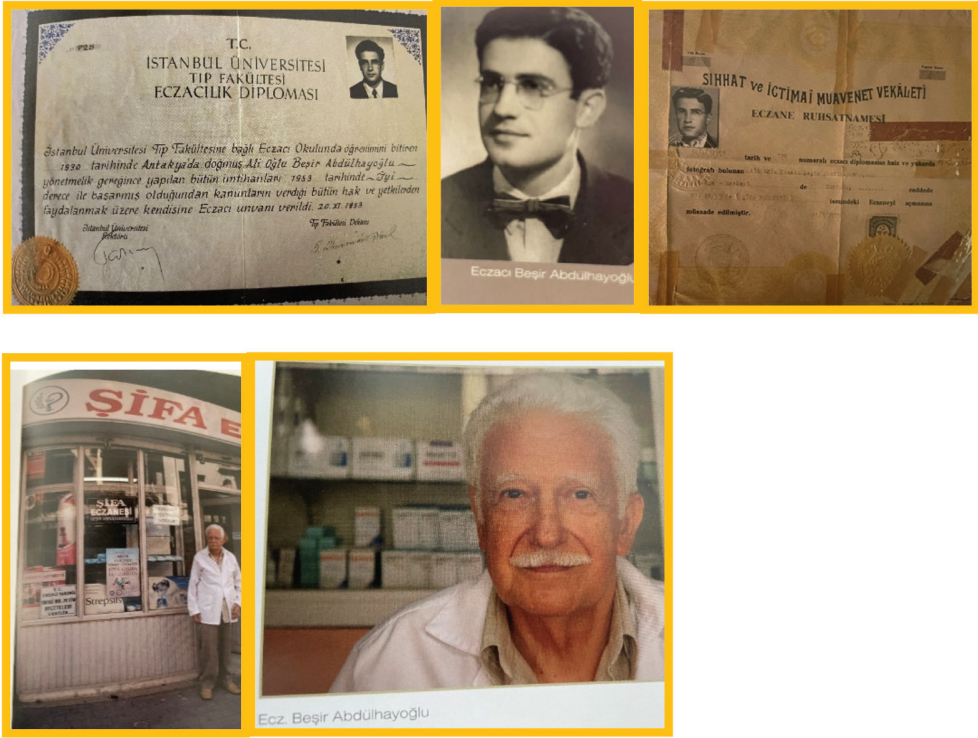
Antakya'nın yaşayan en eski eczanesinden biri olan ve *Muhsin İzzet Miski* (1928 mezunu) tarafından kurulan *Muhsin Eczanesi* 1965 yılına kadar eczacı tarafından işletilmiş, daha sonra eczacının ölümü üzerine 1979 yılında 1954 doğumlu olan *Ecz. Bülent Kızıllkan*'a devredilmiştir.

Şekil 2: Ecz. Bülent KIZILKAN (MUHSİN ECZANESİ)

1944 yılında *Ecz. Sabri Sayın* tarafından *Ulus Eczanesi* açılmış eczacının ölümü üzerine 1962 ye kadar varisleri tarafından çalıştırılmış, 1962 yılında *Ecz. Aytekin Taşkın* bu eczaneyi bir yıl işletmiş ve 1963 yılında *Ecz. Ömer Bayraktar'a* devr etmiştir. 2002 yılında kapatılan *Ulus Eczanesinin* malzeme ve aletleri *Hatay Eczacı Odası* tarafından sergilenmektedir.

1930 doğumlu olan *Beşir Abdülhayaoğlu* 1953 yılında *Eczacılık Okulundan* mezun olduktan sonra 1955 yılında *Şifa Eczanesi'ni* (o dönemde açılan yedinci eczane) açmıştır.

Şekil 3: Ecz. Beşir ABDÜLHAYOĞLU (ŞİFA ECZANESİ)

İlçelerde ise *Ecz. Ethem Özcan* 1940 yılında Kırıkhan'da *Halk Eczanesi'ni*, *Ecz. Müeyyet Yener Reyhanlı'da* *Halk Eczanesi'ni* ve *Ecz. Halef Gür Yayladağı'nda* *Kurtuluş Eczanesi'ni* açmıştır. İskenderun'da *Ecz. Bader Bilgin* tarafından 1950 yılında açılan *Yeni Eczane'nin* mesuliyeti 15 yıl sonra *Ecz. Nazmi Vuran Bilgin'e* (1964 mezunu) geçmiş ve iki yıl gibi kısa bir süre sonra ise *Ecz. A. Oktay Demirkan* eczaneyi devir almıştır.

Şekil 4: Ecz. A. Oktay DEMİRKAN (YENİ ECZANE)

1966'da yayınlanan Eczacılar Almanacağı'na göre ise Hatay merkezde (*Hatay Eczanesi-Şükran Karamüftüoğlu, İpokrat Eczanesi-Öner Miski, Kurtuluş Eczanesi-Müzeyyen Çubukçuoğlu, Muhsin Eczanesi-Müeyyet Yener, Nümune Eczane-Kemal Kavlak, Saadet Eczanesi-Saadet Civelek, Sağlık Eczanesi-Ahmet Bayraktar, Saka Eczanesi-Mehmet Sakaoğulları, Şifa Eczanesi-Beşir Abdülhayoğlu, Ulus Eczanesi-Ömer Bayraktar, Asfuroğlu Eczanesi-Bedii Asfuroğlu, Ümit Eczanesi-Reşat Bayer*) oniki eczanenin olduğu görülmektedir.

1966'da yayınlanan Eczacılar Almanacağı'na göre Hatay'ın ilçelerinde ise Dörttyol'da' (*Yenidörttyol Eczanesi-Aydın Günden*) bir eczanenin, İskenderun'da (*Bahar Eczanesi-Tevfik H. Baştüzel, Günay Eczanesi-Necla Palalı, Halk Eczanesi-Halis Barbur, İskenderun Eczanesi-Necdet Haykır, İstanbul Eczanesi-Ferzan Baştüzel, Kurtuluş Eczanesi-Halef Gür, Tuna Eczanesi-Hakkı Tuna, Yeni Eczane-Nazmi Vuran Bilgin*) sekiz eczanenin, Kırıkhan'da (*Kurtuluş Eczanesi-Ragıp Ragıpoğlu, Yeni Eczane-Mehmet Dolapçioğlu*) iki eczanenin, Reyhanlı'da (*Halk Eczanesi-Namık Yurtman*) bir eczanenin ve Samandağı'nda (*Bizim Eczane-Gönül Miski*) bir eczanenin bulunduğu görülmektedir.

1991'de yapılan bir çalışmada 1965-1989 yılları arasında Türkiye'deki eczanelerin dağılımları incelenmiş ve tablolaştırılmıştır

Şehir	1965-1970		1971-1975		1976-1980		1981-1985		1986-1989	
	Eczane Sayısı	Nüfus/ Eczane Sayısı	Eczane Sayısı	Nüfus/ Eczane Sayısı	Eczane Sayısı	Nüfus/ Eczane Sayısı	Eczane Sayısı	Nüfus/ Eczane Sayısı	Eczane Sayısı	Nüfus/ Eczane Sayısı
Bingöl	-	-	2	105402	11	20791	13	18580	19	13268
Bitlis	2	92736	5	43661	5	51581	13	23141	18	18771
Diyarbakır	11	52837	21	31011	47	16556	78	11980	168	6377
Hatay	36	16418	71	10480	108	7928	153	6550	210	5373

şar ve ark.'nın 1998'de yaptıkları bir diğer çalışmada ise 1990-1996 yılları arasında Trkiyedeeki eczanelerin dağılımları incelenmiş ve tablolaştırılmıştır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda Hatay ve evre illerdeki eczane sayıları ile ilgili bilgiler tablo halinde verilmiştir.

Yıllar		Hatay	Burdur	Eskişehir	Denizli	Isparta	Konya	Kütahya	Uşak
1990	Eczane Sayısı	217	54	202	204	85	356	95	65
	Nüfus/ Ecz. Sayısı	5114	4720	3174	3681	5115	4917	6084	4466
1991	Eczane Sayısı	233	54	206	222	89	374	101	64
	Nüfus/ Ecz. Sayısı	4829	4733	3142	3437	4970	4759	5764	4577
1992	Eczane Sayısı	240	53	203	231	94	385	98	64
	Nüfus/ /Ecz. Sayısı	4770	4831	3224	3372	4813	4717	5992	4626
1993	Eczane Sayısı	258	55	204	242	99	410	107	66
	Nüfus/ Ecz. Sayısı	4515	4659	3243	3285	4672	4518	5532	4531
1994	Eczane Sayısı	273	55	215	254	99	447	107	68
	Nüfus/ Ecz. Sayısı	4339	4660	3109	3193	4775	4224	5573	4439
1995	Eczane Sayısı	290	57	222	272	107	466	111	71
	Nüfus/ Ecz. Sayısı	4151	4494	3040	3039	4512	4129	5409	4289
1996	Eczane Sayısı	313	58	222	286	113	482	118	74
	Nüfus/ Ecz. Sayısı	3906	4409	23067	2945	4362	4065	5119	4149

2022 yılına ait 28. Bölge Hatay Eczacı Odası'na kayıtlı eczacılara ait istatistiki bilgiler şu şekildedir:

Odaya kayıtlı toplam serbest eczane sayısı	567
Odaya kayıtlı serbest kadın eczacı sayısı	266
Odaya kayıtlı serbest erkek eczacı sayısı	1301
Toplam üye sayısı	724
Odada çalışan toplam personel sayısı	11

Serbest Eczanelerin İlçelere Göre Dağılımı

Altınözü	10
Antakya	164
Arsuz	20
Belen	10
Defne	45
Dörtyol	45
Erzin	13
Hassa	16
İskenderun	114
Kırıkhan	39
Kumlu	2
Payas	12
Reyhanlı	28
Samandağ	46
Yayladağı	3

Daha önce Adana Eczacı Odasına bağlı olan 28. Bölge Hatay Eczacı Odası Ecz. Ömer Bayraktar ve Ecz. Mehmet Dolapçioğlu önderliğinde 1984 yılında 170 üye ile kurulmuştur. Başkanlığını Mehmet Dolapçioğlu (1984-1993), Bülent Artun (1995-2003), Mehmet Gülenç (2003-2011), M. İhsan Gürses (2011-2015) ve Sedat Aközcan (2015-2021) yapmıştır.

1990 yılında bugün bulunduğu bina yeri satın alınmış, 1997 de yeniden düzenlenmiştir.

HATAY'DA GELENEKSEL TEDAVİ

Ülkemizin çoğu bölgesinde olduğu gibi Hatay ve çevresinde de halk hekimliği ve *gele-
neksel tedaviler* oldukça önem taşımaktadır.

Telkin tedavileri eskiden olduğu kadar, zamanımızda da halk arasında görülen şekil-
lerdir. İnanmak, insanın var olduğu günden bugüne kadar en büyük güç kaynağı olmuştur. Bireyler, çaresizlik içinde kaldığı zaman inanç ve geleneklerden yarar bulma olanağı aramışlardır.

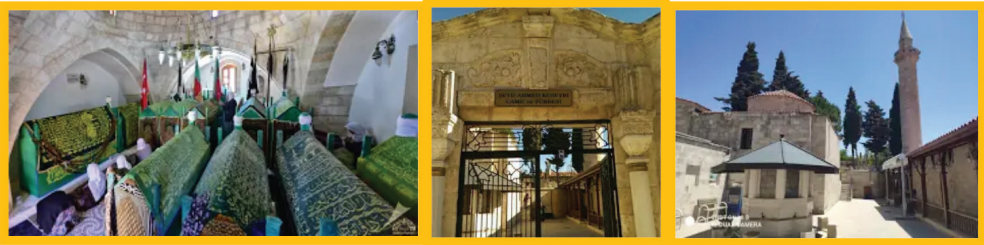
Hatay yöresinde yaygın olan en önemli manevi halk inancı hiç şüphesiz türbe, tekke, yatır ve diğer ziyaret yerleri ile ilgili inançlardır. Hatay halkı zaman zaman bu tekke ve türbelere giderek dua etmekte, adaklar adamakta, bazılarına para atmakta, bazılarına ise bez bağlamaktadır. Hatay yöresinde çeşitli hastalıklar için ziyaret edilen tekke, türbe ve adak yerleri vardır.

Şeyh Yusuf Türbesi

Antakya-Harbiye yolu üzerinde olan türbe tek odalı olup içerisinde 1500 yıllarında yaşamış bir hekim olan *Şeyh Yusuf*'un mezarı bulunmaktadır. Günümüzde ruhsal açıdan şifa bulmak isteyen hastalar tarafından ziyaret edilmektedir.

Şeyh Ahmet Kuseyri Türbesi

Antakya Merkez İlçeye bağlı Şenköy'de bulunmaktadır. İçerisinde *Şeyh Ahmet Kuseyri* ve efradının mezarları bulunmaktadır.

Hızır İlyas Peygamber Türbesi

Antakya merkezde 1310 yılına ait olan türbe, kargir bir yapı olup üstü çinkodan yapılmış kubbe şeklindedir.

Hızır İlyas Makamı Samandağı

Hızır Türbesi Samandağ'da ve denize çok yakın bir konumda kutsal bir mekândır. Rivayete göre Hz. Hızır ile Hz. Musa'nın bulunduğu yer olarak anılmakta ve kutsal mekânın çevresinde geleneksel olarak birkaç kez dönülmektedir.

Yörede, sihirselsel olarak yapılan telkin tedavilerinden bazıları olan *kurşun dökmek*, *dalak kesmek* gibi işlemlere de rastlanmaktadır. Bu işlemler bazı kişiler tarafından yapıldığı gibi, *ocaklı* ya da *cindar* denilen kişilerce de yapılmaktadır. Hatay'da *Sıtma Ocağı*, *Bademcik Çekme Ocağı*, *Kırık-Çıkık Ocağı*, *Göbek Çekme Ocağı*, *Rabba Ocağı*, *Siğil Ocağı*, *Yılan Ocağı*, *Temre Ocağı*, *Sarılık Ocağı* gibi her hastalığın bir ocağı olduğu belirtilmektedir.

Bugün sayıları azalmakla birlikte yörede kırsal kesimde az da olsa bu kişilere rastlanmaktadır.

Telkin tedavisinde Hatay'da halk, nazardan korunmak için bazı drogları yakarak tütsülemekte, böylece kötü ruhların etrafından veya kendinden uzaklaşacağına inanmaktadır. Bunun için *çörekotu* (Nigella sativa), *üzerlik* (Semen pegani), *göztaş* (Cupri Sulphas), *maydanöz tohumu* (Semen Petroselini), *kâfur* (Camphora) gibi droglar kullanılmaktadır.

Yöre halkı hastalıklardan korunmak veya hastalıklardan kurtulmak için *nazarlık*, *muska*, *hamayıl* gibi çeşitli uğurluklar taşımaktadır. Bunlardan başka nazarlık olarak *atkestanesi* (*aesculus hippocastanum*), *çörekotu*, *mavi boncuk*, *şap* gibi şeyleri de yanlarında taşımaktadırlar. Bu maddelerin nazarın kaynağı olan insanlardaki öldürücü veya hasta edici gücü üzerine çekerek, onu taşıyan insanı veya hayvanı onlardan korumak olduğu düşünülmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tıbbi açıdan önemli bulunan bitkiler hastalıkların tedavisinde yüzyıllardan beri halk arasında kullanılmaktadır.

Günümüzde, reçete ile satılan ilaçların %25'ini bitkiler ve bitkisel ilaç hammaddelerinin oluşturuyor olması, geleneksel tedavide kullanılan bitkilerin önemini arttırmakta ve onları ilaç sanayinin vazgeçilmez bir parçası haline getirmektedir.

Halk hekimliğinde uygulanan diğer tedavi şekli ise ilaçla tedavidir. Ev İlaçları, Kocakarı İlaçları gibi isimlerde verilen halk ilaçlarının çoğu, uzun tecrübeler sonunda günümüze kadar gelmiş ampirik uygulamalardır. Büyük çoğunluğu bitkisel kaynaklı olan bu ilaçların hazırlanış ve kullanılışı gelenek ve göreneklere bağlı olarak ilkel şekilde sürdürülmekte, ya tek olarak, ya da kombine halinde kullanılmaktadır. Halkın ilkel tekniklerle hazırladığı ilaçlar arasında en çok infüzyon, hap, toz, merhem ve tütsü gibi farmasötik şekiller dikkati çekmektedir. Yörede kullanılan birçok drogun literatürde kayıtlı etkilerine uygun olarak kullanıldığı gözlenmiştir. Bu tür tedavilerde rasyonel ve büyü niteliği taşıyan yöntemler birlikte kullanılmaktadır. Halk bu tür ilaçlarını genellikle dualarla almakta, böylece daha çok yarar göreceğine inanmaktadır.

Yüzyıllar boyu çeşitli toplumların çeşitli yöntemlerle değerlendirdikleri kaplıca ve maden suları, halk hekimliğinde de önemli bir tedavi yöntemidir. Bunun için Anadolu'da halk arasında şifalı sular diye nitelendirilen yeraltı sıcak ve soğuk maden sularının şifa amacıyla kullanımını ampirik de olsa milattan öncesine uzanan uygarlıkların bir ögesini oluşturmaktadır.

Bugün kaplıca tedavisi, doğal enerji kaynaklarından sıcak maden suyunun, kaynağın bulunduğu yöreye özgü iklim koşulları ve de biyolojik ortamın etkisinin bütünleştiği kür biçiminde uygulanmasıyla, organizma üzerinde tedavi etkinliği bilimsel olarak kanıtlanmış bir tedavi sistemidir.

Halk, Hatay yöresi şifalı sularından çeşitli hastalıkların tedavisinde yararlanmaktadır. Yörede meşhur olan, şifalı olduğu düşünülen başlıca su yerleri şunlardır:

Hassa Sülüklü Gölü, Hassa ilçesinin Mazmanlı Mahallesi'ne bağlı bölgede yer alan ve volkanik arazi üzerinde bulunan doğal göllerdir. Göl içerisinde çokça sülük bulunmaktadır. Varis, romatizma, ayak şişliği gibi rahatsızlıklar üzerine göldeki sülükler aracılığıyla sağaltım uygulamaları gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Rahatsızlığı bulunan kişilerin göl içerisine girdiği ve sülüklerin deriye yapıştığı görülmüştür. Bu uygulamada, sülüklerin rahatsızlık olan yeri hissederek o bölgeye yapıştığı, vücuttaki kötü kanı emerek iyileşme gerçekleştirdiğine inanılmaktadır.

Odabaşı Şifalı Suyu, Antakya ilçesine bağlı Odabaşı Mahallesi'nde bulunan bu sudan cilt hastalıklarının tedavisinde faydalanılmaktadır.

Kişecik Köyü Şifalı Suyu, Antakya ilçesine bağlı Kışecik Mahallesi'nde yer alan bu sudan şifalı su olduğuna inanılmaktadır. Mide ve böbrek rahatsızlıklarının sağaltımı için

yöre halkının bu içme suyundan içmektedir. Hararet derecesi sıcak sular grubuna girecek derecede olup, nefrit, nevralsi, kronik romatizmal hastalıklara iyi geldiği belirtilmektedir.

Alaattin Köyü Termal Suyu (Ottoman Termal Hotel), merkez ilçeye bağlı Alaattin Köyü'ndedir. Antakya Ottoman Palace Otelindeki şifalı termal su, otelin temel kazısında bulunmuştur. Termal su 45 °C sıcaklıkta ve 1 litre suda 29,317 mg mineral ve Türkiye'de 15 mg iyodür mineraline sahip tek termal su olduğu belirtilmektedir. Şifalı suyun solunum yolları rahatsızlıkları, kulak, burun, boğaz, guatr hastalığı, periferik damar hastalığı ve esansiyel hipertansiyon gibi rahatsızlıklara iyi geldiği bilinmektedir.

Şeyh Hasan Sincari Şifalı Suyu, şifalı olduğuna inanılan suyun "Şeyh Hasan Sincari" türbesinin yanında yer alması dolayısıyla su kaynağı, "Şeyh Hasan Sincari" adıyla bilinmektedir. Su, Antakya ilçesine bağlı Serinyol Mahallesi'nde yer almaktadır. Suyun kükürtlü olması nedeniyle cilt hastalıklarını tedavi ettiğine inanılmaktadır. Türbe yanında olması nedeniyle de suya ayrıca kutsallık atfedilmektedir. Cilt hastalığı olan kişilerin genellikle türbeyi ziyaret ettikten sonra vücutlarını suyla yıkadıkları gözlemlenmiştir.

Hamamat, Kumlu ilçesine bağlı Hatayhamamı mahallesinde bulunmaktadır. Deri hastalıkları ve ortopedik hastalıkların tedavisi için gidilmektedir.

Hatay'da yer alan önemli hamamlar

Yeni Hamam, Antakya İlçesi, Çankaya Sokakta yer almaktadır. Kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla 1676 tarihinde *Mustafa Bey* tarafından yaptırılmıştır. Hamam içinde bir havuz bulunmaktadır. Hamama giriş atnalı kemerli bir kapıdan olup üzerinde kitabesi vardır. "L" şeklinde yuvarlak tonozlu bir koridordan soyunmalık kısmına girilmektedir. Kubbe onikigen kasnaklıdır. Doğu-batı kısım büyük eyvan şeklindedir. Ilıklık kısmına üzerinde küçük aydınlık pencereleri bulunan manastır tonozlu koridordan girilmekte olup sivri kemerli ve pandantifli kubbelidir. Yan kısmında üzeri kubbeli iki odası bulunmaktadır. Sıcaklık (Cehennemlik), pandantifli ve üzeri küçük aydınlık pencereye büyük bir kubbe ve dört köşesinde üzerleri küçük kubbeli halvet hücreleri vardır. Hamam muntazam kesme taştan yapılmış olup zemini mermer ve kesme taştandır.

Cindi Hamamı, 1517 yılında *Yavuz Sultan Selim*'in Mısır seferi sırasında Cundi askerlerinin yıkanması için *Sinan Paşa* tarafından yaptırıldığı söylenmektedir. Cadde ve sokağa bakan iki girişi mevcuttur. İki kubbesi vardır. Tek kubbeli soyunma bölümünden soğukluğa geçilmektedir. Soğukluğun ortasında mermer bir şadırvan bulunmaktadır. Çatı örtüsü ve kubbelere, kiremitle kaplı olup, diğer mekânlarda kesme taş kullanılmıştır. Soyunma bölümü ve sıcaklık bölümünün duvarlarında stilize bitkisel bezemeler görülmektedir.

Meydan Hamamı, Selçuklu dönemi yapılarından olup İstiklal Caddesinde yer almaktadır. Kemerli ve Selçuklu motifleriyle süslü bir kapısı mevcuttur ve iç mekânlarda kesme taşlar kullanılmıştır. Hamam, soyunma, soğukluk ve yıkanma olarak 3 bölüme ayrılmıştır. Çatıları tonozludur. Soyunma bölümünde şekillerin altlarında kuş takaları şeklinde takunya koyma yerleri mevcuttur. Soğukluk bölümü ise dört tonoz üzerine oturmuştur.

Belen Kurtuluş Hamamı, *Kanuni Sultan Süleyman* tarafından Belen'de yaptırılan hamam, en son inşa edilen tarihi eserdir. Bugün her hattı ile ayakta duran Belen (kurtuluş) Hamamlarda aydınlatmayı sağlayan ve kubbede göz şeklinde yer alan motifler burada

yaklaşık olarak bir yıldız şeklinde düşünülmüştür. Bugün burası ikinci bir soyunma yeri olarak kullanılmaktadır. Mekânın doğu tarafında geçişi sağlayan üç kapı yer almakta olup, soğukluğu ortadaki halvet kısmına diğeri de bugün boş olarak bulunan bir odaya açılmaktadır. Bu kısmın üzeri elips şeklinde bir kubbe ile örtülüdür. Halvet kısmı beşik tonozla örtülmüş olup, kollar arasında kareye yakın mekânlar yerleştirilmiştir. Bu mekânların üzeri de küçük kubbelerle örtülmüştür.

Saka Hamamı, 16-17.yy. yapısı olup Fabrikalar Caddesi'nde yer almaktadır. Hama ma kemerli bir kapıdan 5 basamaklı bir merdivenle girilmekte, tonozlu bir koridordan soyunma bölümüne geçilmektedir. Ortada havuz vardır. Zemin kesme taş ve mermerdir. Duvarlar kesme taşlardan yapılmıştır.

Reyhanlı Hamamı, Reyhanlı ilçesi'ne 20 km uzaklıktadır. Türkiye-Suriye sınır kapısının çok yakınında bulunan kaplıcada yaklaşık 5 kaynaktan su çıkmaktadır. İçme suyu olarak da kullanılabilen kaplıca suyu çeşitli romatizmal hastalıklara iyi gelmektedir.

Beyseri Hamamı, Antakya'nın merkezinde, Kurtuluş Caddesi'nin kuzeyindedir. Yapının üzerinde 1364 tarihli bir kitabe bulunmaktadır. Yapı, soyunmalık, ılık, sıcaklık ve külhan bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümlerde, eyvanlar tonoz, mekânlar ise ışıklarla aydınlatılmış kubbe ile örtülüdür.

Hatay Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Müzesi

Tarihi ve kültürel zenginliği yanında Hatay doğal güzellikleriyle de önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde bulunan yaklaşık 10000 bitki türünün 3300 kadarı endemik, Hatay da ise 2000 den fazla tespit edilen bitki türünden 300 kadarı endemik bitkiden oluşmaktadır. Buna göre ülkemizde yetişen endemik bitkilerin %10 u Hatay'da yetişmektedir. Bu bölgede 2000 den fazla tespit edilen bitki türlerinden birçoğunun tıbbi ve aromatik bitki olduğu saptanmıştır.

Hatay'da tespit edilen bazı tıbbi ve aromatik bitkileri tanıtmak amacıyla 2012 yılında restorasyonun tamamlanması sonucu ziyarete açılan Türkiye'nin ilk Tıbbi ve Aromatik bitkiler müzesine ev sahipliği yapan yapı, 19. yy da inşa edilen 2 katlı eski bir Antakya Evidir. 280 tane tıbbi ve aromatik bitki müzede sergilenmektedir. Cam kavanozda ve el örgüsü sepetlerde kullanıma hazır nihai hallerinin sergilendiği tıbbi ve aromatik bitkilere adaçayı, civanperçemi, tilki üzümü, oğulotu, fesleğen, defne, kantaron, karabaş otu, çakşır kökü, meyan kökü, taş nanesi, böğürtlen kökü, erguvan yaprağı, pelin otu, hatmi gülü, ebegümece ve ölmez çiçeği gibi örnekler verilebilir. Bitki örneklerinin yanı sıra büyük ebatta fotoğrafları, botanik bilgileri ve ne için kullanıldıkları mevcut olup; alt katta ise bitkilerin yağları sergilenmektedir.

Defne

Sağlığın ve güzelliğin mucize bitkisi **defne** Hatay'ın simgelerinden birisidir. Sonbaharda toplanan defne meyvelerinden elde edilen defne yağı ile yapılan el yapımı doğal defne sabunu, yörenin en önemli kültürel zenginlikleri arasındadır. İlaç yapımında ve cilt bakımında kullanılan defne, Hataylıların günlük yaşamında ve kültürlerinde çok önemli bir yere sahiptir.

Defne ya da Akdeniz defnesi (*Laurus nobilis*), Defnegillerden, her mevsim yeşil kalabilen, güzel kokulu ve yapraklarının kullanım alanı oldukça geniş olan bir ağaç türüdür. Defne bitkisinin kaynağı Doğu Akdeniz bölgesi olup oradan ılıman iklimli başka yörelere yayılmıştır. Defne çok gösterişli bir ağaç olmamasına karşın eski Akdeniz uygarlıklarında kutsal bir anlam taşımaktadır. Yunan mitolojisine göre bitkinin adı su perisi *Daphne*'den gelmektedir. Sağlık, şiir, müzik ve okçuluk tanrısı *Apollon*, bir ırmak tanrısının kızı olan *Daphne*'ye âşık olmuş ve peşinden koşmaya başlamış. *Daphne* tam yakalanacağı anda kendisini kurtarması için babası nehir tanrısı *Peneusa* yakarmış. Babası da onu bir defne ağacına dönüştürmüştür. Defnenin sert olan oval yapraklarının yüzeyi kaygan, kenarları dişsizdir ve kurduğunda bile uçmayan kendine özgü çok hoş bir kokusu vardır. Defneyaprağı %1-3 esans yağlarından oluşmaktadır. Defneyaprağının tat ve aroması büyük ölçüde *eugenol* adlı esansiyel yağdan kaynaklanmaktadır. Tıbbi literatürde ise defneyaprağının antioksidan, analjezik (ağrı kesici), antienflamatuar ve antikonvulsant (antiepileptik) yararlarının olduğu belirtilmektedir. Bazı ülkelerde koku için likörlerde kullanılmaktadır.

Meyvelerinden elde edilen ve 30°C'de eriyen yağın, %95'i yağ asitlerinden ve %5 esansiyel yağlardan oluşmaktadır. Yağdan romatizma ağrılarına karşı etkili merhemler, cilt hastalıklarına ve saç dökülmesine karşı sabunlar yapılmaktadır. Kozmetik sanayisinde cilt nemlendirici olarak da kullanılmaktadır.

Defne sabununa “*gar*” diyen Hataylılar kendi sabunlarını ya evinde yapmakta ya da bir ustaya yaptırmaktadırlar. Özellikle sonbaharda Antakya'nın sokaklarında ellerinde malzemeleri ile gezen defne sabunu ustaları isteyen ailelere sabun yapılmaktadır. Yeşilin çeşitli tonlarındaki bu defne sabunları çoğunlukla kare şeklinde kesilmekte ve kutularda bekletilmektedir. Defne ve zeytinyağının yeşil rengini almış olan defne sabunu, yapımına ve içeriğine göre çeşitli tonlarda olabilmektedir.

Defne sabununun temel maddesi, defne meyvesinden elde edilen defne yağıdır. Defne sabunu içindeki defne yağı ne kadar çoksa o kadar kaliteli olmaktadır. Defne meyvesi toplandıktan sonra kazanlarda suyunu çekene kadar kaynatılmakta, daha sonra telli tokmaklarla bu meyvelerin çekirdekleri kabuktan ayrılınca kadar dövülmekte ve üzerine eklenen bir miktar su ile 100 derecede kaynatılmaktadır. Sonra su yüzeyine çıkan yağ, defne sabun yapımı için ve kozmetikte kullanılmaktadır. Defne sabunu yapımı için köstük denilen sabuncu sodası kullanılmaktadır. Bu madde, yağın katılarak sabun haline gelmesini sağlamaktadır. Köstük suda eritildikten sonra kazana yavaş yavaş ilave edilmekte ve devamlı karıştırılmaktadır. Sabun yapımında kullanacak suyun, hem sağlık hem de sabunun görünüşü için mutlaka temiz olması gerekmektedir. Kazanlarda ısınmış suyun içine defne yağları dökülmekte ve %2-3 miktarında da ciltte yumuşaklık sağlaması açısından zeytinyağı eklenmektedir. 20-30 dakikalık bir sürede sabun karışımı istenen kıvama gelmektedir. Kazandan indirilen karışım hemen kalıplara dökülmektedir. Normal hava koşullarında bu kalıplarda karışım bir gün bekletilmekte ve kuruduktan sonra belli ebatlarda kesilerek 2-3 hafta kurutulmaktadır.

Defne Sabunu, saç dökülmesi ve kepeklenmeye karşı etkilidir. Antiseptik özelliğinden dolayı tüm vücut parazitlerine, egzama ve mantar hastalığına karşı faydalı olmaktadır. Ergenlik sivilcelerine, saç diplerindeki yara ve tahriplere karşı etkilidir. Derideki gözenekleri

açmakta ve cildi rahatlatmaktadır. Varislere iyi gelmektedir. Doğal kokusu ve kimyasal yapısı ile evdeki dolaplarda haşerelerin barınmasını engellemektedir.

ANTAKYA'DA SABUN

1891 yılında Antakya'yı ziyaret etmiş olan ve kent hakkında ayrıntılı bilgiler veren Fransız Seyyahı Cuinet'e göre Antakya'da 9 sabun imalathanesi bulunmaktaydı. *Ali Cevat Bey*'in, 1895-96 tarihli *Tarih ve Coğrafya Lugatı'nda*, Antakya'da zeytin, zeytinyağı ve sabun üretiminin çok olduğu, yılda 1.300.000 okka sabun üretildiği ve 9 sabun imalathanesinin olduğu belirtilmektedir. 1935 yılında Weulerss yaptığı incelemede, Antakya çevresindeki sabun imalatı ve sabun ticaretinin, kentin önemli ticari faaliyetini teşkil ettiğini belirtmektedir. Antakya'da 16 sabunhane olduğunu söyleyen Weulerss'e, bu imalathanelerden çıkan ürünlerin Ankara, Amasya, Diyarbakir, Mardin, Musul ve Van'a sevk edildiğini, yazmaktadır. Antakya'da Osmanlılardan kalan hanların pek çoğu sabunhane olarak kullanılmıştır.

Antakya'da özellikle XIX. yüzyılda önemli bir yere sahip olan sabun üretimi son yıllarda oldukça azalmış, sabunhanelerin büyük bir çoğunluğu kapanmış veya işlev değiştirmiştir.

SONUÇ

Türkiye'nin zengin tarihi içerisinde ayrı bir önemi bulunan Hatay, sağlık uygulamalarında da bu farklılığını her zaman göstermiş bir il olarak dikkat çekmektedir. Sağlık sektörünün vazgeçilmez bir parçası olan eczacılık mesleği de Hatay'da önemli bir tarihi geçmişe sahiptir.

Eczacılık tarihi kayıtlarına bakıldığında 1890'lı yıllarda Hatay'da 2 eczane olduğu görülmektedir, ancak bu eczanenin ismi, eczacısı ya da eczanenin yeri hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

1949 Eczacılar Almanağı'nda yer alan Ulus Eczanesi, Defne Eczanesi, Muhsin Eczanesi ve İpokrat Eczanesi'nin Hatay'ın ilk eczaneleri olduğu bilinmektedir. Hatay'daki eczane sayısı 1965-1970 yılları arasında 36, 1971-1975 yılları arasında 71, 1976-1980 yılları arasında 108, 1981-1990 yılları arasında 153, 1991-1995 yılları arasında 313 olup özellikle 2000'li yıllarda bu sayı giderek artmıştır. Bugün ise Hatay'da 164'ü merkezde, 403'ü ilçelerde olmak üzere toplam 567 eczane bulunmaktadır.

Eczacılık tarihi açısından önem taşıyan Hatay'ın tarihi eczanelerinden temin edilecek bilgi, belge ve teçhizatın 28. Bölge Hatay Eczacı Odası bünyesinde bir müze haline getirilmesiyle birlikte bu tarihi miras korunarak, gelecek nesillere ışık tutacaktır.

Tüm dünyada ve ülkemizde olduğu gibi geleneksel tedavi yöntemleri Hatay tarihinde de önemli yer tutmaktadır.

Bölgede uygulanan geleneksel tedaviler hakkındaki bilgilerin günümüze ulaştırılması, modern tıp teknikleriyle karşılaştırılması, ayrıca bu yöntemlerin geçerliliği ile ilgili bilimsel çalışmaların arttırılması bu tarihi mirasın korunmasına katkı sağlayacaktır. Ancak bu birikim ve yaklaşımın çağdaş tanı ve tedavi için yeterli olmadığı da aşıkardır.

Tedavi yöntemlerinin yanı sıra bölgede bulunan birbirinden değerli şifalı su kaynağından daha çok yararlanabilmek açısından ise termal turizme gereken önemin verilmesi ve bu bölgenin şifalı su kaynaklarının ülke dışına daha iyi tanıtılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Hatay Bölgesi'nde geleneksel tedavide farklı alanlarda kullanılan pek çok tıbbi bitki mevcuttur. Bölgede bulunan Hatay Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Müzesi daha da zenginleştirilerek gereken önemin verilmesi ve tanıtımının yapılması gerekmektedir.

Bölgede yetişen ve geleneksel tedavilerde sıklıkla kullanılan bu bitkilerin devamlılığını sağlamak amacıyla ekimlerinin kontrollü ve denetimli bir şekilde yapılması, uygun bir şekilde ambalajlanarak eczacılar tarafından halka sunulması ile daha doğru ve güvenilir bir şekilde kullanılması mümkün olacaktır.

Ek olarak bu bölgeye ait endemik tıbbi bitkiler ile ilgili bilimsel çalışmaların artırılması, bu konu ile ilgili kongre ve sempozyumların düzenlenmesi ve araştırmacıların bu konuya yönlendirilmesi ile Hatay'ın tıbbi bitkileri daha da önem kazanacaktır.

Sonuç olarak halk hekimliğine, Hatay yöresinde sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı hala rastlanmaktadır.

Yöre halkı arasında kullanılmakta olan birçok bitkisel, hayvansal ve mineral kaynaklı halk ilaçlarından bazılarının literatürde kayıtlı etkilerine uygun, bazılarının ise tamamen farklı olarak kullanıldığı gözlenmiştir.

Hatay yöresinde halk ilaçları, şifalı bitkiler ve şifalı sular gibi akılcı tedavi uygulamalarının yanı sıra yasaklamalara rağmen türbe ve ziyaret yerleriyle ilgili inanç ve gelenekler onlara ümit veren yerler olarak eskiye nazaran azalmakla birlikte yaşamaya devam etmektedir. Hala günümüzde tedavi için başvuru umudu olarak halk içinde algılanan bu olgular, geneli temsil etmemektedir.

Bu öneriler doğrultusunda tarihteki yerinin önemi kadar gerek eczaneleri gerekse geleneksel tedavi yöntemleri, termal turizme verdiği katkıları, tıbbi bitkileri ile geçmişten günümüze değerli katkılarıyla tarihsel ve kültürel bir zenginlik içinde bulunan Hatay ilinin gelecekte de önemini korumaya devam edeceğini düşünmekteyiz...

Kaynaklar

1. Acıpayamlı, O. (1962). "Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar". Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, S 1-2, s. 1-8.
2. Acıpayamlı, O. (1969). "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri". Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, S 1-2, s. 1-9.
3. Acıpayamlı, O. (1989). "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yöneden İncelenmesi". Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, s. 1-8, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
4. Akman, E. (2007). "Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu'daki Ocaklar". Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, C 15, s. 393-400.
5. Arı, B. (2011). "Hatay Velilerinden Şeyh Ahmed Kuseyri". Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C 8, S 16, s. 375, 386.
6. Arı, B.; Top, M. B. (2017). "Hatay'da Sağlık Sorunlarını Gidermek İçin Başvurulan Başlıca Halk Hekimliği Uygulamaları". Karadeniz Dergisi, S 33, s. 55-67.
7. Arı, B. (2018). Hatay Halk Hekimliği. Hatay: Color Ofset Matbaacılık.

8. Artun, E. (2001). "Adana Halk Hekimliğinde Atalar Kültü". Türk Kültürü, S 460, Ağustos, s.503-508.
9. Artun, E. (2017). Türk Halkbilimi. Adana: Karahan Kitabevi.
10. Atahan, O.(2019). Hatay Yöresi Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <http://dx.doi.org/10.22464/diyalektolog.228>
11. Ateş, F. (2015). Adana Halk Hekimliğinde Ocak Kültü. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
12. Asil E., Halk Hekimliği ve Eczacılığı Araştırmalarında Metodoloji, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, 1988, Ankara.
13. Başeymez, F. (2009). Çok Kültürlülük Açısından Hatay. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
14. Baytop T., Eczahane'den Eczane'ye Türkiye'de Eczaneler ve Eczacılar (1800-1923). İstanbul, 1995.
15. Bilgili, M. F. (1939). Hatay Kültür Tarihi. Antakya: İktisat Basımevi.
16. Boratav, P. N. (1999). 100 Soruda Türk Folkloru. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
17. Duvarcı, A. (1990). "Halk Hekimliğinde Ocaklar". Millî Folklor, s.34-38.
18. Ergül, B.; Solak M. A.; Doğan, A. (2004). Adan Z'ye Hatay Rehberi. Ankara: Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama AŞ.
19. Ermen R., Türkiye'nin Şifalı Kaynakları. Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1942.
20. Hatay İl Yıllığı (2011). Hatay: Hatay Valiliği Yayınları.
21. T.C. Hatay Valiliği – Hatay'ın Tarihine Genel Bakış
22. Hatay İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
23. Tüm Zamanların Şehri Hatay (t.y.). Hatay: T.C. Hatay Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
24. İlçim, A. (2014). Hatay'ın Sessiz Güzelleri 900 Yabani Çiçek Hatay Bitki Envanteri. Hatay: T.C. Hatay Valiliği Yayınları.
25. Kalaycıoğlu, M. (2001). Hatay Halk Bilimi 2. Hatay: İhsan Ofset.
26. Kaplan, M. (2011). "Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyük İlişkisi". Millî Folklor, Yıl 23, S 91, s. 150-156.
27. Kaya, M. (2001). "Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri". Folklor/Edebiyat, C 7, S 25, s. 199-218.
28. Kocaer R., Türkiye Eczacılar Almancağı: 1949. Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1949.
29. Kocaer R., Türkiye Eczacılar Almancağı: 1966. Kulen Basımevi, İstanbul, 1966.
30. Konak A., "Köysel Bilge Sağlık Hizmetlerini Değerlendirme Metodolojisi" Adlı Eserin Tıbbi Antropoloji Açısından İncelenmesi. DTCF Antropoloji Dergisi, 10 (1977-78), Ankara, 1982.
31. Kumartaşlıoğlu, S. (2016). Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü. Konya: Kömen Yayınları.
32. Mat A., Bir Kurumun Öyküsü: Türk Eczacıları Birliği 1956-2006. s. 219-220, Ankara, 2007.
33. Ocak, A.; Kayıkçı, S.; Güzel, Y. (2014). Antakya'nın Doğal Bitkileri. Hatay Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 3.
34. Orhan, M. (1994). "Hatay". İstanbul: Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu.
35. Özçelikay G., Şar S. ve Asil E., 1955-2000 Yılları Arasında Edirne'deki Eczanelerin Dağılımı Üzerinde Bir Çalışma.
36. Özer N., Türk Halk Hekimliğinde Kaplıcalarımız. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, 1988. Ankara, s. 203-209.
37. Özbey S.; Şifalı Sularımız "Kaplıcalar ve İçmeler Rehberi". Çağ Matbaası, Ankara, 1979, s. 143-150.
38. Şar S., İç Anadolu Bölgesi Halk İlaçlarının Eczacılık Tarihi ve Farmakognozi Açısından İncelenmesi. (Doktora Tezi), Ankara, 1982.
39. Şar, S. ve Asil E., A Statistical Study on Distribution of Pharmacies in Turkey, J. Fac. Pharm. Gazi, 8 (1), p. 1-11, 1991.
40. Tanker M., Halk İlaçları Bitki Folkloru, Attariye ve Drog kavramları Üzerinde Karşılaştırılmalı Bir Araştırma. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, 1988, Ankara, s. 237-244.
41. Tekin, M. (1993). Hıdırellez ve Hatay'da Hızır İnanç. Antakya: Kültür Ofset.

42. Tekin, M. (2000). Hatay Tarihi. Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
43. Türk, H. (2012). "Hatay Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi". Milli Folklor, Yıl 24, S 94, s. 91-104.
44. Türk Eczacılar Birliği (2006). Elli Yılın Eczanesi.
45. Türk Eczacıları Birliği Kayıtları.
46. Türkiye Maden Suları 4, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Ekoloji ve Hidro Klimatoloji Kürsüsü, s. 57-97.
47. Vikipedi, Antakya (antik kent)
48. Yasa I., Türkiye'de Halk Sağlık Folkloru ve Bazı Meseleleri. SBF Dergisi, Cilt: XVII, 3-4 (1963), s. 31.
49. Yenipınar, U. (2010). Hatay İnançlar Yollar Kentler ve Kültürler. İzmir: Etki Matbaacılık.
50. 28. Bölge Hatay Eczacı Odası Kayıtları